

แนวคิดอธิปไตยทางอาหาร: ข้อถกเถียงเชิงวิพากษ์กับ
แนวคิดทางด้านอาหารอื่นๆ*
Food Sovereignty: Critical Contradictions with
Other Food Concepts

สิรินทิพย์ นรินทร์ศิลป์ (Sirinthip Narinsilp)

นักศึกษาระดับปริญญาเอก วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Ph.D. candidate, College of Interdisciplinary Studies, Thammasat University

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจว่าแนวคิดอธิปไตยทางอาหาร ซึ่งเป็นแนวคิดทางด้านอาหารทางเลือกมีความเป็นมา พัฒนาการ และหลักการสำคัญของแนวคิดอย่างไร และแนวคิดอธิปไตยทางอาหารมีข้อถกเถียงเชิงวิพากษ์กับแนวคิดทางด้านอาหารอื่นๆอย่างไร วิธีการศึกษาเป็นการทบทวนทางเอกสาร โดยเอกสารชั้นต้น ได้ทบทวนแถลงการณ์ต่างๆของกลุ่มลาเวียแคมเปซิना ซึ่งเป็นขบวนการอธิปไตยทางอาหาร และเอกสารชั้นรอง ได้ทบทวนงานศึกษาเกี่ยวกับข้อถกเถียงของแนวคิดอธิปไตยทางอาหาร ได้แก่ งานศึกษาของ Windfur และ Josen ปี ค.ศ. 2005 งานศึกษาของ Pimbert ปี ค.ศ. 2009 งานศึกษาของ Patel ปี ค.ศ. 2009 งานศึกษาของ Schanbacher ปี ค.ศ. 2010 งานศึกษาของ Beuchelt และ Virchow ปี ค.ศ. 2012 งานศึกษาของ Agarwal ปี ค.ศ. 2014 และงานศึกษาของ Edelman และคณะปี ค.ศ. 2014 ผลการศึกษาพบว่า แนวคิดอธิปไตยทางอาหาร ถูกกำหนดขึ้นในปี ค.ศ. 1996 โดยกลุ่มเคลื่อนไหวเกษตรกรในประเทศกำลังพัฒนา เพื่อใช้ต่อต้านการเปิดเสรีทางการค้าและการพัฒนาตามแนวคิดเสรีนิยมใหม่ รวมถึงเพื่อใช้ท้าทายต่อแนวคิดทางด้านอาหารที่ดำรงอยู่ก่อน ได้แก่ แนวคิดสิทธิทางอาหาร และแนวคิดความมั่นคงทางอาหารด้วย โดยหลักการที่สำคัญของแนวคิดอธิปไตย

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ที่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ภายใต้โครงการปริญญาเอกกาญจนาภิเษก

This article is based on part of my thesis supporting from the Royal Golden Jubilee (RGJ) Ph.D. Programme under the Thailand Research Fund (TRF)

างอาหาร คือ การเรียกร้องสิทธิในการกำหนดและตัดสินใจในเรื่องเกษตรและอาหาร โดยเฉพาะสิทธิในการผลิต และสิทธิของผู้ผลิต ถึงแม้แนวคิดอธิปไตยทางอาหารจะเห็นด้วยกับแนวคิดสิทธิทางอาหารและแนวคิดความมั่นคงทางอาหาร ที่สนับสนุนให้ประชาชนทุกคนมีสิทธิที่จะเข้าถึงอาหารอย่างเพียงพอ ปลอดภัย และมีคุณภาพต่อการดำรงชีวิต แต่แนวคิดอธิปไตยทางอาหารพยายามโต้แย้งว่า วิธีการที่จะนำไปสู่เป้าหมายดังกล่าวจะต้องไม่สร้างผลกระทบต่อสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของประชาชนบางกลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่มผู้ผลิตรายย่อยที่เป็นกลุ่มคนที่มีทรัพยากรการผลิตที่จำกัดและมีความสามารถในการแข่งขันน้อย อย่างไรก็ตาม แนวคิดอธิปไตยก็ยังคงเป็นที่ถกเถียงในเรื่องของความไม่ชัดเจนของแนวคิดเช่นกัน เนื่องจากคำนิยามของแนวคิดยังคงเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ส่งผลให้ยังคงมีความคลุมเครือว่าสิทธิทางอธิปไตยทางอาหารคือ สิทธิในระดับใด กล่าวคือ เป็นสิทธิของชาติ สิทธิของชุมชน หรือสิทธิของประชาชน นอกจากนี้ปฏิบัติการของแนวคิดอธิปไตยทางอาหารในปัจจุบัน ก็ยังคงเป็นแนวทางปฏิบัติที่ใช้เฉพาะกลุ่มองค์กร และกลุ่มคนบางกลุ่มเท่านั้น หากใช้แนวทางปฏิบัติที่ดำเนินการโดยรัฐ ซึ่งเป็นหน่วยที่มีอำนาจสูงสุดในการกำหนดและดำเนินนโยบายเพื่อการพัฒนาต่างๆ ในการนำไปสู่การมีชีวิตอยู่ที่ดีของประชาชน ดังนั้น จึงเกิดคำถามว่า แนวคิดอธิปไตยทางอาหารจะทำให้เกิดการพัฒนาได้อย่างไร

คำสำคัญ: อธิปไตยทางอาหาร, ข้อถกเถียงเชิงวิพากษ์, แนวคิดทางด้านอาหารอื่นๆ

Abstract

This article aims to study about the background, development and core element of food sovereignty concept as well as explore about critical contradictions of food sovereignty concept compared to the concept of the right to food and food security. The methodology in this article is documentary review which composes of primary documents and secondary documents. Primary documents are declarations of La Via Campesina, food sovereignty movement. Secondary documents are studies about food sovereignty concept such as study of Windfur and Josen, 2005, study of Pimbert, 2009, study of Patel, 2009, study of Schanbacher, 2010, study of Beuchelt and Virchow, 2012, study of Agarwal, 2014, and study of Edelman et al, 2014. The study results show that food sovereignty is an alternative food concept developed by transnational peasant and farmer movements in the developing

countries fighting against trade liberalization and neoliberal development as well as challenging the existing food concept such as the right to food and food security. The idea of food sovereignty focuses on the right to determine and decide on agriculture and food systems, in particular the right to produce and the right of producer. Although food sovereignty has agreed with the right to food and food security focusing on support people to access to adequate, safe and quality food, its practices in achieving goals, especially increasing food production and agricultural trade liberalization are still debatable. Food sovereignty has argued that practices of the right to food and food security might affect the economic, social and cultural rights of small producers who have limited resources and lack of comparative advantage. Therefore, food sovereignty requires to protect the rights of such producers. However, food sovereignty was argued that it is the fuzzy concept because its definition is changed over time. It is unclear for whom the right to food sovereignty is intended, namely the right of the state, the right of community or the right of people. In addition, food sovereignty is still currently applied by some organizations and some groups and it isn't implemented by the state who is the most powerful unit in determining development policies. Thus, food sovereignty is questionable how can it bring to the development.

Keywords: Food sovereignty, Critical contradictions, Other food concepts

บทนำ

ปัจจุบัน แม้ว่าอาหารจะถูกผลิตอย่างเพียงพอเพิ่มมากขึ้น แต่ก็ยังคงมีประชากรทั่วโลกประมาณ 800 ล้านคน ที่เผชิญกับปัญหาความอดอยากและความหิวโหย (Food and Agriculture Organization of the United Nations, n.d.) และกลุ่มคนส่วนใหญ่ที่เผชิญกับปัญหาความหิวโหยก็คือ กลุ่มเกษตรกรรายย่อย ถึงแม้ปัญหาดังกล่าวจะถูกตระหนักในเวทีการเมืองระหว่างประเทศ และถูกกำหนดไว้ในเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติว่าจะต้องยุติความหิวโหย และประกันการเข้าถึงทางอาหารให้กับทุกคน โดยเฉพาะคนยากจนและคนที่อยู่ในสภาวะเปราะบาง ภายในปี ค.ศ. 2030 แต่กรอบแนวคิดและวิธีการที่ใช้จัดการกับปัญหาทางด้านอาหาร ที่ส่วนใหญ่ถูก

สนับสนุนโดยองค์การระหว่างประเทศ และรัฐบาลในประเทศต่างๆ อันได้แก่ แนวคิดสิทธิทางอาหาร (the right to food) และแนวคิดความมั่นคงทางอาหาร (food security) ก็ยังคงเป็นที่ถกเถียง โดยเฉพาะการถกเถียงถึงวิธีการที่จะไปสู่เป้าหมายดังกล่าว และผลกระทบต่างๆ ในปัจจุบันนอกจาก 2 แนวคิดทางด้านอาหารข้างต้น ในเวทีระหว่างประเทศจึงเริ่มมีการพูดถึงแนวคิดอธิปไตยทางอาหาร (food sovereignty) ซึ่งเป็นแนวคิดอาหารทางเลือกที่ถูกกำหนดขึ้นโดยกลุ่มเคลื่อนไหวเกษตรกรระหว่างประเทศ และในปัจจุบันกลุ่มองค์กรที่มีใช้รัฐบาลในประเทศต่างๆ ก็เริ่มนำแนวคิดดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาทางด้านเกษตรและอาหารภายในประเทศด้วย ดังนั้นในบทความนี้ จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจว่าแนวคิดอธิปไตยทางอาหารมีความเป็นมา พัฒนาการ และหลักการของแนวคิดอย่างไร และแนวคิดอธิปไตยทางอาหารมีข้อถกเถียงเชิงวิพากษ์กับแนวคิดทางด้านอาหารอื่นๆ อย่างไร ทั้งนี้ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวจัยงานทางด้านการพัฒนาทางเกษตรและอาหารในอนาคต

ความเป็นมา พัฒนาการ และหลักการของแนวคิดอธิปไตยทางอาหาร

แนวคิดอธิปไตยทางอาหาร ถูกพัฒนาขึ้นในช่วงทศวรรษ 1980 ในพื้นที่แถบอเมริกาใต้ ในช่วงแรกของการปรากฏขึ้นของแนวคิดนั้น แนวคิดอธิปไตยทางอาหารเป็นเพียงแนวคิดที่เริ่มจากการปฏิบัติภายในประเทศซึ่งถูกกำหนดไว้เป็นส่วนหนึ่งของนโยบายความมั่นคงทางอาหารของชาติ โดยเริ่มจากระบุงไว้ในแผนการอาหารของชาติของประเทศเม็กซิโกในปี ค.ศ. 1983 เพื่อเรียกร้องถึงสิทธิในการดำรงฐานะการเป็นผู้ผลิต และคงไว้ซึ่งสิทธิของผู้ผลิต เพื่อตอบโต้ต่อแผนการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมที่ได้รับการสนับสนุนโดยกองทุนการเงินระหว่างประเทศและธนาคารโลก รวมถึงการตอบโต้ต่อการลดลงของการสนับสนุนทางการเกษตรจากรัฐ และการนำเข้าอาหารส่วนใหญ่จากสหรัฐอเมริกา ต่อมา การดำเนินการดังกล่าวได้ขยายตัว และถูกนำไปปฏิบัติเพิ่มขึ้นโดยกลุ่มองค์กรชาวนาในภูมิภาคต่างๆ ทั้งในอเมริกาเหนือ อเมริกากลาง และยุโรป จนกระทั่ง ในปี ค.ศ. 1993 เมื่อกลุ่มเกษตรกรรายย่อย ผู้ที่ทำงานในภาคเกษตร กลุ่มผู้หญิงในพื้นที่ชนบท และกลุ่มคนพื้นเมือง ซึ่งมีจำนวนประมาณ 148 องค์กรของกลุ่มเคลื่อนไหวทางสังคม ใน 69 ประเทศ และใน 4 ทวีป ได้แก่ ทวีปยุโรป อเมริกา เอเชีย และแอฟริกา ได้มีการรวมตัวกันจัดการประชุมที่เมืองมอนส์ (Mons) ประเทศเบลเยียม เพื่อต่อต้านการเปิดเสรีทางการค้าสินค้าเกษตรและอาหารในการเจรจาการค้าโลกรอบอุรุกวัย ในการประชุมดังกล่าว จึงเริ่มมีการหารือกันว่าการจัดการปัญหาและผลกระทบของการค้าเสรีต่อผู้ผลิตรายย่อยด้วยมาตรการในระดับรัฐอาจจะไม่เพียงพอ รวมทั้งอาจมีความจำเป็นต้องขยายแนวทางการปฏิบัติไปสู่การจัดตั้งองค์กรในลักษณะข้ามชาติด้วย ผลของการจัดประชุมดังกล่าว จึงเกิดการจัดตั้งเครือข่ายกลุ่มเคลื่อนไหวเกษตรกร

ระหว่างประเทศ ที่เรียกว่า กลุ่มลาเวียแคมเปซินา (La Via Campesina) ขึ้น เพื่อเรียกร้องและปกป้องสิทธิของผู้ผลิตรายย่อย ต่อมาในเดือนเมษายน ค.ศ. 1996 กลุ่มลาเวียแคมเปซินาได้จัดการประชุมระหว่างประเทศครั้งที่ 2 (The Second International Conference) ที่เมืองทลัสคาลา (Tlaxcala) ประเทศเม็กซิโก (Mexico) เพื่อหารือเกี่ยวกับแนวคิดอธิปไตยทางอาหาร และได้มีกล่าวในที่ประชุมว่า “อธิปไตยทางอาหารเกี่ยวข้องกับสิทธิที่จะผลิต ด้วยการเข้าถึงที่ดิน และการควบคุมอาหารอย่างเป็นประชาธิปไตย” (La Via campesina, 1996 as cited in Claeys, 2015, p.13) และในปี ค.ศ. 1996 ในการประชุมสุดยอดอาหารโลก (World Food Summit) ซึ่งเป็นการประชุมเพื่อปรับค่านิยมของแนวคิดความมั่นคงทางอาหาร กลุ่มลาเวียแคมเปซินาก็ได้เข้าร่วมประชุมดังกล่าว และได้ประกาศว่า “อธิปไตยทางอาหารถือว่าเป็นเงื่อนไขก่อนที่จะมีความมั่นคงทางอาหารอย่างแท้จริง” (La Via Campesina, 1996) รวมถึงได้ประกาศค่านิยมอธิปไตยทางอาหารเป็นครั้งแรกว่า “อธิปไตยทางอาหาร คือ สิทธิของแต่ละชาติที่จะรักษาและพัฒนาความสามารถของตัวเองในการผลิตอาหารพื้นฐานที่เคารพต่อความหลากหลายทางการผลิตและวัฒนธรรม” (La Via Campesina, 1996) นอกจากนี้ ในการประชุมดังกล่าว ลาเวียแคมเปซินายังได้อธิบายเพิ่มเติมถึงหลักการที่จะนำไปสู่อธิปไตยทางอาหาร 7 ข้อ ได้แก่ 1. สิทธิมนุษยชนพื้นฐานทางด้านอาหาร (food: a basic human right) 2. การปฏิรูปทางการเกษตร (agrarian reform) 3. การปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ (protecting natural resources) 4. การจัดระบบการค้าอาหารใหม่ (reorganizing food trade) 5. การขจัดโลกาภิวัตน์ของผู้หิวโหย (ending the globalization of hunger) 6. สันติภาพทางสังคม (social peace) และ 7. การควบคุมอย่างเป็นประชาธิปไตย (democratic control) (La Via Campesina, 1996) (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในตารางที่ 1)

ต่อมาในปี ค.ศ. 2000 เมื่อกลุ่มเคลื่อนไหวเกษตรกร และองค์กรภาคประชาสังคมในประเทศต่างๆ เช่น การประชุมชาวประมงโลก (World Forum of Fishers People - WFFP), การประชุมแรงงานชาวประมงและคนหาปลาโลก (World Forum of Fish Harvesters & Fish Workers-WFF), กลุ่มพันธมิตรกลุ่มคนพื้นถิ่นโลก (World Alliance Mobile Indigenous People-WAMIP) ฯลฯ ได้ร่วมมือกับกลุ่มลาเวียแคมเปซินาเพื่อเข้าร่วมในขบวนการอธิปไตยทางอาหารในจำนวนเพิ่มขึ้น องค์กรและหน่วยงานต่างๆ จึงได้ร่วมกันจัดตั้งคณะทำงานอย่างไม่เป็นทางการที่เรียกว่า “คณะกรรมการวางแผนระหว่างประเทศเพื่ออธิปไตยทางอาหาร” (International Planning Committee for Food Sovereignty - IPC) เพื่อทำหน้าที่ในการจัดประชุมเกี่ยวกับอธิปไตยทางอาหาร และเพื่อสนับสนุนแนวคิดอธิปไตยทางอาหารในพื้นที่ระหว่างประเทศและการตระหนักถึงประเด็นดังกล่าวในระดับโลก (ต่อมา คณะกรรมการวางแผนระหว่างประเทศเพื่ออธิปไตยทางอาหารได้รับการจัดตั้งอย่างเป็นทางการในปี ค.ศ. 2003 โดยที่การจัดตั้งคณะกรรมการ

วางแผนระหว่างประเทศเพื่ออธิปไตยทางอาหารขึ้นมานั้น เป็นเสมือนการจัดตั้งกลไกการทำงานของแนวคิดอธิปไตยทางอาหาร)

แม้ว่าจะมีการกำหนดค่านิยมและหลักการอธิปไตยทางอาหารโดยกลุ่มลาเวียแคมเปซิना ในปี ค.ศ.1996 แล้ว แต่ค่านิยมและหลักการของแนวคิดอธิปไตยทางอาหารก็ยังไม่เป็นที่ยุติ และยังคงมีการปรับค่านิยมอยู่ตลอดเวลา (ดูตารางที่ 1) โดยวันที่ 10-13 เดือนมิถุนายน ค.ศ. 2002 เมื่อองค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (Food and Agriculture Organization of the United Nations-FAO) ได้มีการจัดประชุมสุดยอดอาหารโลก อีกครั้งที่กรุงโรม (Rome) ในหัวข้อการประชุมชื่อว่า “การประชุมสุดยอดอาหารโลก: ภายหลังจาก 5 ปีที่มีการยืนยันในคำมั่นสัญญาว่าจะลดปัญหาความหิวโหย” (World Food Summit: five years later reaffirms pledge to reduce hunger) เพื่อเรียกร้องให้พันธมิตรระหว่างประเทศมีการดำเนินการในเชิงการปฏิบัติเพิ่มขึ้นเพื่อขจัดความหิวโหยของโลก คณะกรรมการวางแผนระหว่างประเทศเพื่ออธิปไตยทางอาหารก็ได้จัดการประชุมอธิปไตยทางอาหาร ในหัวข้อการประชุมชื่อว่า “อธิปไตยทางอาหาร: สิทธิสำหรับทุกคน” (Food Sovereignty: A Right For All) ในวันที่ 8-13 เดือนมิถุนายน ค.ศ. 2002 ที่กรุงโรม (Rome) เช่นกัน เพื่อให้การประชุมดังกล่าวขนานไปกับการประชุมสุดยอดอาหารโลก และเพื่อท้าทายแนวคิดความมั่นคงทางอาหาร (food security) ที่ถูกนำเสนอในการประชุมสุดยอดอาหารโลกด้วย (International Planning Committee for Food Sovereignty, n.d.) โดยในการประชุมอธิปไตยทางอาหารปี ค.ศ. 2002 ที่ประชุมได้มีการปรับค่านิยมแนวคิดอธิปไตยทางอาหารว่า “อธิปไตยทางอาหาร คือ สิทธิของประชาชน ชุมชน และประเทศ ที่จะกำหนดนโยบายทางการเกษตร นโยบายทางด้านแรงงาน นโยบายทางการประมง นโยบายเกี่ยวกับที่ดิน ซึ่งมีความเหมาะสมกับระบบนิเวศ สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของพวกเขา ทั้งยังรวมถึงสิทธิอันแท้จริงของสิทธิทางอาหาร และสิทธิในการผลิตอาหาร ซึ่งหมายความว่าประชาชนทุกคนจะต้องมีสิทธิในอาหารที่ปลอดภัย มีโภชนาการ และมีความเหมาะสมทางวัฒนธรรม และทรัพยากรการผลิต และความสามารถที่จะรักษาพวกเขาและสังคมของพวกเขาอย่างยั่งยืน” (The International Nyeleni Newsletter, 2002) และคณะกรรมการวางแผนระหว่างประเทศเพื่ออธิปไตยทางอาหารยังได้นำเสนอหลักการที่จะนำไปสู่อธิปไตยทางอาหาร 6 ข้อ ได้แก่ 1. การเข้าถึงทรัพยากร (access to resource) 2. รูปแบบการผลิต (production model) 3. การเปลี่ยนผ่านและกระบวนการทำให้เป็นการค้า (transformation and commercialization) 4. การบริโภคอาหารและสิทธิทางอาหาร (food consumption and the right to food) และ 5. นโยบายทางการเกษตรและภาคประชาสังคม (agricultural policies and CSO) (Binimelis et al, 2014, p.326) (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในตารางที่ 1)

อีกทั้ง ในปี ค.ศ. 2007 เมื่อคณะกรรมการวางแผนระหว่างประเทศเพื่ออธิปไตยทางอาหาร ได้มีการจัดประชุมอธิปไตยทางอาหารระหว่างประเทศเป็นครั้งแรก (The First International Forum for Food Sovereignty) ที่เมืองนีเยลนี (Nyéléni) จังหวัดเซแลงเก (Sélingué) ประเทศมาลี (Mali) ซึ่งมีผู้แทนมากกว่า 500 คนจาก 80 ประเทศทั่วโลก ที่ประชุมก็ได้มีการปรับและขยายความค่านิยมของแนวคิดอธิปไตยทางอาหารอีกครั้ง ซึ่งมีการระบุไว้ในแถลงการณ์นีเยลนี (Declaration of Nyéléni, 2007) ว่า “อธิปไตยทางอาหาร คือ สิทธิของประชาชนที่จะผลิตอาหารที่ดีต่อสุขภาพและมีความสอดคล้องกับวัฒนธรรม ด้วยวิธีการที่ดำรงรักษาระบบนิเวศ และสิทธิในการกำหนดระบบอาหารและเกษตรของพวกเขาเอง” (The International Nyeleni Newsletter, 2007a) นอกจากนี้ ในแถลงการณ์นีเยลนี ยังได้นำเสนอหลักการที่จะนำไปสู่อธิปไตยทางอาหาร 6 ข้อ ได้แก่ 1. การมุ่งเน้นอาหารเพื่อประชาชน (focuses on food for people) 2. คุณค่าของผู้จัดหาอาหาร (values food providers) 3. การทำให้ระบบอาหารเป็นของท้องถิ่น (localises food systems) 4. การควบคุมทางท้องถิ่น (puts control locally) 5. การสร้างความรู้และทักษะ (builds knowledge and skills) และ 6. การทำงานร่วมกับธรรมชาติ (works with nature) (The International Nyeleni Newsletter, 2007b) (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในตารางที่ 1)

ต่อมา ในปี ค.ศ. 2008 ลาเวียแคมเปซินายังได้ประกาศแถลงการณ์ว่าด้วยสิทธิของชาวนาทั้งผู้หญิงและผู้ชาย (Declaration of the Rights of Peasants-Women and Men) ขึ้นเพื่อสนับสนุนแนวคิดอธิปไตยทางอาหาร และเพื่อเรียกร้องให้สิทธิของชาวนาถูกกำหนดเป็นข้อตกลงขององค์การสหประชาชาติ (Advisory Committee of the Human Rights Council of United Nations) ได้ยอมรับถึงความสำคัญของแถลงการณ์ว่าด้วยสิทธิของชาวนาทั้งผู้หญิงและผู้ชาย และได้นำแถลงการณ์ดังกล่าวมาใช้เป็นตัวแบบในการร่างแถลงการณ์ว่าด้วยสิทธิของชาวนาและประชาชนอื่นที่ทำงานในพื้นที่ชนบท (Declaration on the rights of peasants and other people working in rural areas) และได้มีการหารือในที่ประชุมคณะทำงานในปี ค.ศ. 2013 แม้ว่า ในปัจจุบัน แถลงการณ์ว่าด้วยสิทธิของชาวนาและประชาชนอื่นที่ทำงานในพื้นที่ชนบทจะยังคงเป็นที่ถกเถียง และยังอยู่ในกระบวนการเจรจาต่อรองระหว่างประเทศสมาชิก แต่การเกิดขึ้นของแถลงการณ์ดังกล่าวก็แสดงให้เห็นถึงแนวโน้มที่ดีของการตระหนักถึงสิทธิของชาวนาที่อาจจะนำไปสู่การเป็นข้อตกลงระหว่างประเทศในอนาคต

ตารางที่ 1 สรุปพัฒนาการของคำนิยาม และหลักการของอธิปไตยทางอาหาร

ปี ค.ศ.	องค์กร/การประชุมที่กำหนดนิยาม	นิยาม	หลักการของอธิปไตยทางอาหาร
1996	La Via Campesina	Food sovereignty is the <u>right of each nation</u> to maintain and develop its own capacity to produce its basic foods respecting <u>cultural</u> and <u>productive diversity</u> .	<ol style="list-style-type: none"> 1) Food: A Basic Human Right: Everyone must have access to safe, nutritious and culturally appropriate food in sufficient quantity and quality to sustain a healthy life with full human dignity. Each nation should declare that access to food is a constitutional right and guarantee the development of the primary sector to ensure the concrete realization of this fundamental right. 2) Agrarian Reform: We demand genuine agrarian reform which gives landless and farming people -- especially women -- ownership and control of the land they work and returns territories to Indigenous peoples. The right to land must be free of discrimination on the basis of gender religion, race, social class or ideology; land belongs to those who work it. 3) Protecting Natural Resources: Food sovereignty entails the sustainable care and use of natural resources especially land, water and seeds. We, who work the land, must have the right to practice sustainable management of natural resources and to preserve biological diversity. This can only be done from a sound economic basis with security of tenure, healthy soils and reduced use of agro-chemicals. 4) Reorganizing Food Trade: Food is first and foremost a source of nutrition and only secondarily an item of trade. National agricultural policies must prioritize production for domestic consumption and food self-sufficiency. Food imports must not displace local production nor depress prices. This means that export dumping or subsidized export must cease. Peasant farmers have the right to produce essential food staples for their countries and to control the marketing of their products. 5) Ending the Globalization of Hunger: Food sovereignty is undermined by multilateral institutions and by speculative capital. The growing control of multinational corporations

CHAPTER 10

ปี ค.ศ.	องค์กร/การประชุมที่กำหนดนิยาม	นิยาม	หลักการของอริปไตยทางอาหาร
			<p>over agricultural policies has been facilitated by the economic policies of multilateral organizations such as WTO, World Bank and the IMF. We demand the regulation and taxation of speculative capital and a strictly enforced Code of Conduct for transnational corporations.</p> <p>6) Social Peace: Everyone has the right to be free from violence. Food must not be used as a weapon. Increasing levels of poverty and marginalization in the countryside, along with the growing oppression of ethnic minorities and indigenous populations aggravate situations of injustice and hopelessness. The ongoing displacement, forced urbanization and repression of peasants cannot be tolerated. We denounce the increasing incidence of racism in the countryside.</p> <p>7) Democratic Control: Peasants and small farmers must have direct input into formulating agricultural policies at all levels. This includes the current FAO World Food Summit from which we have been excluded. The United Nations and related organizations will have to undergo a process of democratization to enable this to become a reality. Everyone has the right to honest, accurate information and open and democratic decision-making. These rights form the basis of good governance, accountability and equal participation in economic, political and social life, free from all forms of discrimination. Rural women, in particular, must be granted direct and active decision-making on food and rural issues. (La Via Campesina, 1996)</p>
2002	International Planning Committee for Food Sovereignty (IPC)	Food Sovereignty is the <u>right of peoples, communities, and countries</u> to define their own agricultural, labor, fishing, food and land policies, which are <u>ecologically, socially, economically</u> and <u>culturally appropriate</u>	<p>1) Access to resource: Food Sovereignty attempts to foster and to support individual and community processes on access and control over resources (land, seeds, credit, etc.) in a sustainable manner, respecting usage rights of indigenous communities, particularly emphasizing women's access to resources.</p> <p>2) Production model: Food Sovereignty attempts to increase local and diversified familiar production, recovering, validating and divulging traditional models of agricultural production in an environmentally, socially</p>

ปี ค.ศ.	องค์กร/การประชุมที่กำหนดนิยาม	นิยาม	หลักการของอธิปไตยทางอาหาร
		to their unique circumstances.	<p>and culturally sustainable manner. It supports endogenous agricultural development models and the right to produce food</p> <p>3) Transformation and commercialization: Food Sovereignty protects the rights of farmers, landless rural workers, fishers, shepherds and indigenous counties to sell their products to feed their local population. Such action implies the creation and support of local markets, and impulse of direct selling or at least with a minimum of intermediaries, depending on the context.</p> <p>4) Food consumption and the right to food: Food Sovereignty protects citizens' right to consume healthy, nutritive and culturally appropriated food, which comes from local producers and is elaborated with agro-ecological techniques.</p> <p>5) Agricultural policies and CSO: Food Sovereignty protects farmers' right to know, participate and influence over the local public policies related with Food Sovereignty.</p> <p>(Binimelis et al, 2014)</p>
2007	Declaration of Nyeleni	Food Sovereignty is the <u>right of peoples to healthy and culturally appropriate food produced through <u>ecologically</u> sound and sustainable methods, and their right to define their own food and agriculture systems.</u>	<p>1) Focus on Food for People: Food sovereignty puts people, including those who are hungry, under occupation, in conflict zones and marginalized, at the centre of food, agriculture, livestock and fisheries policies, ensuring sufficient, healthy and culturally appropriate food for all individuals, peoples and communities; and rejects the proposition that food is just another commodity or component for international agri-business.</p> <p>2) Values Food Providers: Food sovereignty values and supports the contributions, and respects the rights, of women and men, peasants and small scale family farmers, pastoralists, artisanal fisherfolk, forest dwellers, indigenous peoples and agricultural and fisheries workers, including migrants, who cultivate, grow, harvest and process food; and rejects those policies, actions and programmes that undervalue them, threaten their livelihoods and eliminate them.</p>

CHAPTER 10

ปี ค.ศ.	องค์กร/การประชุมที่กำหนดนิยาม	นิยาม	หลักการของอธิปไตยทางอาหาร
			<p>3) Localises Food Systems: Food sovereignty brings food providers and consumers closer together; puts providers and consumers at the centre of decision-making on food issues; protects food providers from the dumping of food and food aid in local markets; protects consumers from poor quality and unhealthy food, inappropriate food aid and food tainted with genetically modified organisms; and resists governance structures, agreements and practices that depend on and promote unsustainable and inequitable international trade and give power to remote and unaccountable corporations.</p> <p>4) Puts Control Locally: Food sovereignty places control over territory, land, grazing, water, seeds, livestock and fish populations on local food providers and respects their rights. They can use and share them in socially and environmentally sustainable ways which conserve diversity; it recognizes that local territories often cross geopolitical borders and ensures the right of local communities to inhabit and use their territories; it promotes positive interaction between food providers in different regions and territories and from different sectors that helps resolve internal conflicts or conflicts with local and national authorities; and rejects the privatisation of natural resources through laws, commercial contracts and intellectual property rights regimes.</p> <p>5) Builds Knowledge and Skills: Food sovereignty builds on the skills and local knowledge of food providers and their local organisations that conserve, develop and manage localised food production and harvesting systems, developing appropriate research systems to support this and passing on this wisdom to future generations; and rejects technologies that undermine, threaten or contaminate these, e.g. genetic engineering.</p> <p>6) Works with Nature: Food sovereignty uses the contributions of nature in diverse, low external input agroecological production and harvesting methods that maximise the contribution of ecosystems and improve</p>

ปี ค.ศ.	องค์กร/การประชุมที่กำหนดนิยาม	นิยาม	หลักการของอริปไตยทางอาหาร
			resilience and adaptation, especially in the face of climate change; it seeks to heal the planet so that the planet may heal us; and, rejects methods that harm beneficial ecosystem functions, that depend on energy intensive monocultures and livestock factories, destructive fishing practices and other industrialised production methods, which damage the environment and contribute to global warming. (The International Nyéléni Newsletter, 2007)

ที่มา: ผู้เขียนเรียบเรียงจาก La Via Campesina, 1996; Binimelis et al, 2014;

The International Nyéléni Newsletter, 2002 และ The International Nyéléni Newsletter, 2007

จากพัฒนาการของคำนิยามและหลักการอริปไตยทางอาหารข้างต้น แสดงให้เห็นว่าแนวคิดอริปไตยทางอาหารเป็นแนวคิดทางเลือกด้านอาหารที่ถูกกำหนดขึ้นเพื่อเรียกร้องสิทธิในการตัดสินใจเรื่องการผลิตในระบบเกษตรและอาหาร ทั้งยังเป็นการท้าทายต่อแนวทางการพัฒนาตามแนวคิดเสรีนิยมใหม่ (neoliberalism) และการเปิดเสรีทางการค้าอย่างชัดเจน โดยเมื่อนำแนวคิดอริปไตยทางอาหารมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับแนวคิดการค้าเสรี จะพบว่า แนวคิดทั้งสองมีมุมมองที่แตกต่างกันในหลายประเด็น (Pimbert, 2009) (ดูตารางที่ 2) คือ 1. มุมมองในเรื่องอาหาร แนวคิดอริปไตยทางอาหาร มองว่า อาหารคือสิทธิ (rights) ขณะที่ แนวคิดการค้าเสรีมองว่า อาหารคือสินค้า (commodity) 2. มุมมองในเรื่องของความมั่นคงทางอาหาร แนวคิดอริปไตยทางอาหาร มุ่งเน้นที่การเสริมสร้างการพึ่งพาตนเองทางอาหาร (food self-sufficiency) ในขณะที่ แนวคิดการค้าเสรี มุ่งเน้นการเสริมสร้างการเข้าถึงทางอาหาร (food accessibility) 3. มุมมองในเรื่องของสิทธิ แนวคิดอริปไตยทางอาหารให้ความสำคัญกับสิทธิทางสังคม (social rights) โดยเฉพาะสิทธิทางอาหาร (right to food) ในขณะที่ แนวคิดการค้าเสรีให้ความสำคัญกับสิทธิปัจเจกบุคคล และกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน (individual rights and property rights) 4. เป้าหมายการผลิต แนวคิดอริปไตยทางอาหารมุ่งเน้นการผลิตเพื่อการบริโภคภายในประเทศ (domestic consumption) ขณะที่ แนวคิดการค้าเสรี มุ่งเน้นการผลิตเพื่อการค้าและส่งออก (trade and export) 5. รูปแบบทางการค้า แนวคิดอริปไตยทางอาหาร มุ่งเน้นการควบคุมทางการค้า (regulated trade) ขณะที่

แนวคิดการค้าเสรี มุ่งเน้นการเปิดเสรีทางการค้า (free trade) 6. การเข้าถึงตลาด แนวคิดอธิปไตยทางอาหาร มุ่งเน้นการเสริมสร้างการเข้าถึงตลาดภายในประเทศ และตลาดท้องถิ่น (local market) ขณะที่แนวคิดการค้าเสรี มุ่งเน้นการเสริมสร้างการเข้าถึงตลาดในต่างประเทศ (foreign market) 7. การกำหนดราคา แนวคิดอธิปไตยทางอาหาร ให้ความสำคัญกับการกำหนดราคาตามต้นทุนการผลิต (fair price covering cost of production) ในขณะที่ แนวคิดการค้าเสรีให้ความสำคัญกับการกำหนดราคาตามกลไกตลาด (market price) 8. วิธีการผลิต แนวคิดอธิปไตยทางอาหาร ให้ความสำคัญกับวิธีการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และไม่ทำลายระบบนิเวศ (environmentally friendly production mode) ในขณะที่ แนวคิดการค้าเสรี ไม่ได้จำกัดวิธีการผลิต ผู้ผลิตมีเสรีภาพที่จะเลือกวิธีการผลิตอะไรก็ได้ เพื่อให้สินค้ามีต้นทุนต่ำที่สุด จะได้มีความสามารถในการแข่งขันในเชิงราคา จะได้ขายได้ในตลาดที่มีการแข่งขันสูงได้ 9. ตัวแสดง โดยตัวแสดงของแนวคิดอธิปไตยทางอาหาร คือ กลุ่มภาคประชาสังคมและองค์กรที่มีใช้รัฐบาล ได้แก่ ลาเวียแคมเปซินา (La Via Campesina) ซึ่งเป็นกลุ่มเคลื่อนไหวทางสังคมระหว่างประเทศ ประกอบด้วยสมาชิกจำนวน 164 องค์กรภาคประชาสังคม ในขณะที่ ตัวแสดงของแนวคิดการค้าเสรี คือ องค์กรระหว่างประเทศและรัฐสมาชิก ได้แก่ องค์กรการค้าโลก (World Trade Organization) ประกอบด้วยสมาชิกจำนวน 164 ประเทศสมาชิก และ 10. กลไกปฏิบัติการ โดยกลไกปฏิบัติการของแนวคิดอธิปไตยทางอาหาร คือ การประชุมที่จัดโดยคณะกรรมการวางแผนระหว่างประเทศเพื่ออธิปไตยทางอาหาร (International Planning Committee for Food Sovereignty - IPC) และคำประกาศสาธารณะที่ถูกใช้ร่วมกัน คือ แถลงการณ์นีเยลีนี ปี ค.ศ. 2007 (Declaration of Nyéléni 2007) และแถลงการณ์ว่าด้วยสิทธิของชาวนาทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ปี ค.ศ. 2008 (Declaration of the Rights of Peasants-Women and Men 2008) ซึ่งยังไม่มีผลบังคับใช้เป็นข้อตกลงระหว่างประเทศ) ในขณะที่ กลไกปฏิบัติการของแนวคิดการค้าเสรี คือ ข้อตกลงทางการค้า เช่น ความตกลงว่าด้วยเกษตร (The Agreement on Agriculture - AoA) ความตกลงว่าด้วยทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้า (The Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights - TRIPS) และความตกลงว่าด้วยการใช้บังคับมาตรการสุขอนามัยและสุขอนามัยพืช (Sanitary and Phytosanitary Measures - SPS) ซึ่งมีผลผูกพันประเทศสมาชิก

อย่างไรก็ตาม แม้ว่า แนวคิดอธิปไตยทางอาหารจะถูกสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นแนวคิดทางเลือกในการท้าทายและต่อต้านแนวคิดการค้าเสรี แต่ในเชิงปฏิบัติการของแนวคิดอธิปไตยทางอาหารก็ยังคงเป็นแนวปฏิบัติที่ใช้เฉพาะในกลุ่มองค์กร และกลุ่มคนบางกลุ่มเท่านั้น หากใช้แนวปฏิบัติที่ดำเนินการโดยรัฐ ซึ่งเป็นหน่วยที่มีอำนาจสูงสุดในการกำหนดและดำเนินนโยบายเพื่อการพัฒนา

สิรินทิพย์ นรินทรศิลป์

ต่างๆ ในการนำไปสู่การมีชีวิตอยู่ที่ดีของประชาชน ดังนั้น จึงเกิดคำถามว่า แนวคิดอธิปไตยทางอาหารจะทำให้เกิดการพัฒนาดังต่อไปนี้ได้อย่างไร

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบแนวคิดอธิปไตยทางอาหารกับแนวคิดการค้าเสรี

ประเด็น	แนวคิดการค้าเสรี	แนวคิดอธิปไตยทางอาหาร
1. มุมมองในเรื่องของอาหาร	อาหาร คือ สินค้า (commodity)	อาหาร คือ สิทธิ (rights)
2. การเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหาร	การเข้าถึงทางอาหาร (food accessibility)	การพึ่งพาตนเองทางอาหาร (food self-sufficiency)
3. มุมมองในเรื่องของสิทธิ	สิทธิของปัจเจกบุคคล และกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน (individual rights and property rights)	สิทธิทางสังคม (social rights)
4. เป้าหมายของการผลิต	ผลิตเพื่อการค้าและส่งออก (export)	ผลิตเพื่อการบริโภคภายในประเทศ (domestic consumption)
5. รูปแบบของการค้า	การเปิดเสรีทางการค้า (free trade)	การควบคุมทางการค้า (regulated trade)
6. การเข้าถึงตลาด	การเสริมสร้างการเข้าถึงตลาดต่างประเทศ (foreign market)	การเข้าถึงตลาดภายในประเทศ และตลาดท้องถิ่น (domestic and local market)
7. การกำหนดราคา	การกำหนดราคาตามกลไกตลาด (market price)	การกำหนดราคาตามต้นทุนการผลิต (fair price covering cost of production)
8. วิธีการผลิต	ไม่ได้จำกัดวิธีการผลิต (non restrict)	การเลือกวิธีการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และไม่ทำลายระบบนิเวศ (environmentally friendly mode of production)
9. ตัวแสดง	องค์การการค้าระหว่างประเทศ: องค์การการค้าโลก (World Trade Organization)	องค์กรภาคประชาสังคม: กลุ่มเคลื่อนไหวทางสังคมระหว่างประเทศ La Via Campesina
10. กลไกปฏิบัติการ	ข้อตกลงทางการค้า เช่น The Agreement on Agriculture (AoA), The Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS), Sanitary and Phytosanitary Measures (SPS)	การประชุม ที่ถูกจัดโดย International Planning Committee for Food Sovereignty (IPC), Declaration of Nyéléni

ที่มา: ผู้เขียนปรับปรุงจากงานของ Pimbert, 2009

นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงค่านิยมของแนวคิดอธิปไตยทางอาหาร และหลักการอธิปไตยทางอาหาร แม้จะแสดงให้เห็นว่า ค่านิยมยังคงมุ่งเน้นถึงสิทธิในการผลิต (right to produce) และสิทธิในการกำหนดในระบบเกษตรและอาหาร (right to define their own food and agriculture) เป็นแนวคิดพื้นฐานเหมือนกัน เนื่องจากเป็นประเด็นปัญหาสำคัญที่เกษตรกรรายย่อยทั่วโลกกำลังเผชิญ และได้รับผลกระทบร่วมกันจากแนวคิดการพัฒนาเสรีนิยมใหม่

นอกจากนี้ หลักการที่จะนำไปสู่อธิปไตยทางอาหารก็ไม่ได้มีความแตกต่างกันมาก โดยหลักการส่วนใหญ่ยังคงให้ความสำคัญกับแนวทางการปฏิบัติต่างๆ เพื่อต่อต้านการพัฒนาตามแนวคิดดังกล่าว แต่สิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างจากค่านิยมที่ถูกเปลี่ยนแปลงในแต่ละครั้งอย่างชัดเจน คือ

1. ไม่มีข้อสรุปว่าเป้าหมายของอธิปไตยทางอาหาร คือ สิทธิของใคร กล่าวคือ เป็นสิทธิของผู้ผลิต (producer rights) หรือสิทธิผู้บริโภค (consumer rights) (Patel, 2009) หรือเป็นสิทธิของปัจเจกบุคคล (individual rights) หรือเป็นสิทธิร่วม (collective rights)
2. ไม่มีข้อสรุปว่าเป้าหมายของอธิปไตยทางอาหาร คือ สิทธิในระดับไหน กล่าวคือ เป็นสิทธิของชาติ (right of nation) ที่เน้นให้ความสำคัญกับการพึ่งพาตนเองทางอาหารของชาติ (national food self-sufficiency) หรือเป็นสิทธิของชุมชน (right of community) ที่เน้นให้ความสำคัญกับการพึ่งพาตนเองทางอาหารของท้องถิ่น (local food self-sufficiency) หรือเป็นสิทธิของประชาชน (right of people) เน้นให้ความสำคัญกับการพึ่งพาตนเองทางอาหารปัจเจกบุคคล (individual food self-sufficiency) (Agarwal, 2014; Edelman et al, 2014; Pimbert, 2009) และ
3. ไม่มีข้อสรุปว่ามิติของสิทธิในการผลิต (right to produce) ที่แนวคิดอธิปไตยทางอาหารจะให้ความสำคัญ คือ มิติไหนด้วย กล่าวคือ เป็นการผลิตในมิติวัฒนธรรมและสังคม (culture and social) หรือการผลิตในมิติทางเศรษฐกิจ (economics) หรือการผลิตในมิติของสิ่งแวดล้อม (environment)

นอกจากนั้น แม้ว่าแนวคิดอธิปไตยทางอาหารจะสะท้อนให้เห็นว่า ลาเวียแคมเปซิโนและกลุ่มเคลื่อนไหวภาคเกษตรต่างๆ จะพยายามให้ความสำคัญกับสิทธิของผู้ผลิตรายย่อย (smallholder producer) แต่ก็ไม่ได้ให้คำจำกัดความอย่างชัดเจนว่า ผู้ผลิตรายย่อย คือ คนกลุ่มใด เช่น เป็นผู้ผลิตที่เป็นเจ้าของที่ดิน (farm owner) หรือผู้ผลิตที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ที่ดินและเป็นแรงงานจ้าง (landless farm worker) รวมถึงแนวคิดอธิปไตยทางอาหารก็ดูเหมือนว่าจะมีความขัดแย้งในตัวเองด้วย โดยแนวคิดอธิปไตยทางอาหารให้ความสำคัญทั้งแรงงานเกษตรกรในครัวเรือน (family farmer) ในขณะเดียวกันก็พยายามจะสนับสนุนการเสริมสร้างความเท่าเทียมกันทางเพศ (gender equality) โดยการสนับสนุนเกษตรกรผู้หญิง (woman farmer) ซึ่งการสนับสนุนแรงงานเกษตรกรในครัวเรือน ก็ยังคงสะท้อนถึงความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมของคนในครอบครัว ซึ่งขัดแย้งกับความพยายามจะสนับสนุนความเท่าเทียมกันทางเพศ (Windfuhr & Jonsen, 2005; Patel, 2009; Agarwal, 2014)

การเปลี่ยนแปลงค่านิยมของแนวคิดอธิปไตยทางอาหารในแต่ละครั้ง จึงส่งผลให้ค่านิยมของอธิปไตยทางอาหารคลุมเครือ ไม่ชัดเจน และยังคงเป็นที่ถกเถียง อย่างไรก็ตาม ความคลุมเครือและไม่ชัดเจน ของค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงในแต่ละครั้งนี้ อาจวิเคราะห์ได้ว่า เนื่องจาก แนวคิดอธิปไตยทางอาหารเป็นแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดระบอบการเมือง (political

regime) ซึ่งอำนาจอธิปไตย หรืออำนาจทางการเมือง (political sovereignty) อาจมีความแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับว่าใครคือองค์อธิปัตย์ (sovereign) ซึ่งเป็นผู้ครอบครองและใช้อำนาจสูงสุดของรัฐ โดยส่วนใหญ่ องค์อธิปัตย์จะมีความแตกต่างกันไปในแต่ละรูปแบบการเมืองการปกครอง เช่น ในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ประชาชนทุกคนถือว่าเป็นองค์อธิปัตย์ ดังนั้น อำนาจอธิปไตยจึงถือว่าเป็นของประชาชนทุกคน ในขณะที่ ในระบอบการปกครองแบบสังคมนิยม มีเพียงแค่กลุ่มคนบางกลุ่มที่เป็นองค์อธิปัตย์ ดังนั้น อำนาจอธิปไตยจึงเป็นของกลุ่มคนบางกลุ่มเท่านั้น และในระบอบการปกครองแบบเผด็จการหรืออำนาจนิยม ผู้นำเพียงผู้เดียวเท่านั้นที่เป็นองค์อธิปัตย์ ดังนั้น อำนาจอธิปไตยก็จะเป็นของผู้นำคนเดียวเท่านั้น เป็นต้น จากแนวคิดอธิปไตยที่อำนาจอธิปไตยอาจมีความแตกต่างกันในแต่ละรูปแบบการเมืองการปกครองดังกล่าว ดังนั้น เมื่อมีจำนวนของกลุ่มเคลื่อนไหวเกษตรกร และองค์กรภาคประชาสังคมที่เข้าร่วมในขบวนการอธิปไตยทางอาหารเพิ่มขึ้น ซึ่งมาจากประเทศต่างๆ ที่มีรูปแบบการเมืองการปกครองที่แตกต่างกัน มุมมองในเรื่องแนวคิดอธิปไตยทางอาหาร โดยเฉพาะมุมมองในเรื่องสิทธิในการผลิตเป็นของใคร และอยู่ที่ระดับไหนจึงอาจมีความแตกต่างกัน ยิ่งไปกว่านั้น ผู้ที่เข้าร่วมในขบวนการอธิปไตยทางอาหารที่มาจากประเทศต่างๆ ซึ่งอาจมีรูปแบบและประเภทการผลิตทางการเกษตรและอาหารที่แตกต่างกัน เช่น การทำพืชไร่ การทำพืชสวน การทำนา การเก็บของป่า การทำไม้ การทำประมง การทำเกษตรพืชอาหารและพืชที่มีใช้อาหาร ฯลฯ ประกอบกับแต่ละประเทศก็อาจเผชิญกับปัญหาความไม่มั่นคงทางอาหารแตกต่างกัน จึงอาจเป็นผลให้มีมุมมองในเรื่องมิติการผลิตที่แตกต่างกันด้วย

แนวคิดอธิปไตยทางอาหาร และข้อถกเถียงกับแนวคิดทางอาหารอื่นๆ

แม้ว่าในปัจจุบัน แนวคิดอธิปไตยทางอาหาร (food sovereignty) จะถูกนำไปใช้โดยกลุ่มนักเคลื่อนไหวเกษตรกรท้องถิ่นต่างๆ และมีความแพร่หลายในระดับระหว่างประเทศ แต่แนวคิดดังกล่าวก็มีข้อถกเถียงในทางทฤษฎีมากมาย เนื่องจากแนวคิดอธิปไตยทางอาหาร ไม่ใช่แนวคิดทางด้านอาหารแนวคิดแรก หากมีแนวคิดทางด้านอาหารที่เกี่ยวข้องที่ถูกสร้างขึ้นก่อนหน้า คือ “แนวคิดสิทธิทางอาหาร (the right to food)” และ “แนวคิดความมั่นคงทางอาหาร (food security)” ที่ยังคงมีบทบาทในการกำหนดนโยบายและการศึกษาในปัจจุบัน ดังนั้น ในส่วนนี้จะทบทวนวรรณกรรมที่กล่าวถึงแนวคิดต่างๆ เหล่านี้ ว่ามีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างไร มีความเหมือนและแตกต่างกันอย่างไร และเพราะเหตุใดจึงมีการสร้างแนวคิดอธิปไตยทางอาหารขึ้นมาอีก ทั้งๆ ที่มีแนวคิดอื่นอยู่ก่อนแล้ว อีกทั้ง แนวคิดอธิปไตยทางอาหารเอง มีข้อถกเถียงในเชิงวิพากษ์กับแนวคิดอื่นๆ อย่างไร โดยวิธีการอธิบายในส่วนนี้ จะใช้วิธีการอธิบายตามลำดับเวลาของการเกิดขึ้นของแนวคิด (ดูตารางที่ 3 ประกอบ) พร้อมกับการนำเสนอข้อถกเถียงของงานศึกษา

ผลจากการทบทวนวรรณกรรม พบว่า “แนวคิดสิทธิทางอาหาร (the right to food)” เป็นแนวคิดทางด้านอาหารแนวคิดแรกที่เกิดขึ้นก่อนที่จะมีการสร้างแนวคิดทางอาหารอื่นๆ ทั้งหมด โดยสิทธิทางอาหารได้ถูกระบุและถูกปกป้องไว้ในสนธิสัญญาระหว่างประเทศ ในมาตราที่ 25 ของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration on Human Right - UDHR) ในปี ค.ศ. 1948 โดยมีการระบุว่า “ทุกคนมีสิทธิที่จะมีมาตรฐานการดำรงชีพที่เพียงพอสำหรับการมีชีวิตอยู่และสุขภาพที่ดีของตัวเอง และครอบครัวของเขา รวมถึง อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย และ ยารักษาโรค และการบริการทางสังคมที่จำเป็น และสิทธิความมั่นคงในเหตุการณ์ความว่างงาน ความเจ็บป่วย ความพิการ ความเปราะบาง การมีอายุมากขึ้น หรือการขาดแคลนความเป็นอยู่ในสถานการณ์ที่อยู่เหนือการควบคุมของเขา” (Article 25 of Universal Declaration on Human Right) โดยสิทธิทางอาหารที่ถูกระบุในข้างต้นนั้น เป็นการระบุเพียงว่า อาหารเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับ อันถือเป็นสิทธิหนึ่งของสิทธิในการดำรงชีวิตเท่านั้น โดยไม่ได้มีการอธิบายว่า สิทธิทางอาหารคืออะไร ซึ่งการระบุถึงสิทธิดังกล่าวในช่วงเวลานั้น ผู้เขียนคิดว่า อาจเป็นผลมาจากการตระหนักถึงประเด็นความไม่เพียงพอทางอาหาร (food unavailability) อันเป็นผลกระทบมาจากภัยของสงครามโลกครั้งที่ 2

ในปี ค.ศ. 1954 คณะกรรมการองค์การสหประชาชาติว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (UN Commission on Human Rights) ได้กำหนดกลไกในการบังคับใช้ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน โดยการร่างข้อตกลงร่วมกัน 2 เรื่อง ได้แก่ 1. ข้อตกลงระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางการเมืองและพลเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights - ICCPR) อันเป็นสิทธิทางลบ (negative rights) ที่ถือเป็นสิทธิของปัจเจกบุคคล ห้ามรัฐหรือใครเข้ามาแทรกแซงจัดการ และ 2. ข้อตกลงระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights - ICESCR) อันเป็นสิทธิทางบวก (positive rights) ที่เป็นสิทธิที่รัฐสามารถเข้ามาจัดการเพื่อลดความเหลื่อมล้ำและสร้างความเท่าเทียมในสังคมได้ โดยสิทธิทางอาหารได้ถูกจัดอยู่ในสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (ESCR) และถูกจัดให้อยู่ในสิทธิของการมีมาตรฐานในการดำรงชีวิตอย่างเพียงพอ (right to an adequate standard of living) ในมาตรา 11 ซึ่งระบุว่า

1. รัฐภาคีแห่งข้อตกลงต้องตระหนักถึงสิทธิของทุกคนในการมีมาตรฐานในการดำรงชีวิตอย่างเพียงพอทั้งต่อตัวของเขา และครอบครัวของเขา รวมถึงการมีอาหาร มีเครื่องนุ่งห่ม และมีที่อยู่อาศัยอย่างเพียงพอ และการปรับปรุงเงื่อนไขการดำรงชีวิตดังอย่างต่อเนื่อง รัฐภาคีจะต้องดำเนินการตามขั้นตอนที่เหมาะสมเพื่อให้แน่ใจได้ว่าสิทธิดังกล่าวเป็นที่ยอมรับ โดยคำนึงถึงความสำคัญของการร่วมมือระหว่างประเทศโดยอาศัยความยินยอมอย่างเป็นอิสระ

2. รัฐภาคีแห่งข้อตกลงต้องตระหนักถึงสิทธิพื้นฐานของทุกคนที่จะเป็นอิสระจากความหิวโหย อันกระทำผ่านปัจเจกบุคคล และความร่วมมือระหว่างประเทศ รวมถึงมาตรการเฉพาะซึ่งมีความจำเป็น ได้แก่ (Article 11, Paragraph 2, of International Covenant on Economic, Social and Cultural Right, as cited in United Nations Human Rights, 1966)

- (ก) การปรับปรุงวิธีการผลิต การอนุรักษ์ และการกระจายทางอาหาร โดยการใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในการผลิต การเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับโภชนาการ การปฏิรูประบบการเกษตร เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด
- (ข) การคำนึงถึงปัญหาของทั้งประเทศผู้นำเข้าอาหาร และประเทศผู้ส่งออกอาหาร เพื่อให้แน่ใจว่ามีการกระจายของอุปทานอาหารโลกอย่างเท่าเทียมในความสัมพันธ์ที่ควรจะเป็น

ต่อมา ข้อตกลงระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (ICESCR) ได้ถูกลงนามโดยประเทศสมาชิกในปี ค.ศ. 1966 โดยมีประเทศสมาชิกที่ให้สัตยาบันเป็นรัฐภาคีจำนวน 169 ประเทศ ขณะที่ประเทศที่ลงนามและไม่ให้สัตยาบันอีกจำนวน 74 ประเทศ จากการกำหนดสิทธิทางอาหารในข้อตกลงระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่า นอกจากการตระหนักถึงประเด็นความเพียงพอทางอาหารของประชาชนทุกคนแล้ว ยังมีการให้รายละเอียดเรื่องสิทธิทางอาหารเพิ่มขึ้นว่าเป็นสิทธิประเภทใด และมีการกำหนดว่าวิธีการปฏิบัติที่จะนำไปสู่การได้มาและการปกป้องสิทธิทางอาหารคืออะไร ซึ่งถือว่าเป็นความพยายามที่จะกำหนดสิทธิดังกล่าวในเชิงของกฎหมายเพื่อบังคับให้ประเทศสมาชิกปฏิบัติตาม แต่การจัดประเภทของสิทธิทางอาหาร และวิธีการเสริมสร้างสิทธิทางอาหารที่ถูกกำหนดไว้ในข้อตกลงดังกล่าว ก็มีคำถามว่า วิธีการดังกล่าวมีความเหมาะสม และสอดคล้องกับความต้องการของประเทศ และประชาชนในประเทศหรือไม่ สิทธิทางอาหาร ควรถูกแทรกแซง จัดการ และควบคุมโดยรัฐหรือไม่ สิทธิทางอาหารที่ถูกแทรกแซง จัดการ และควบคุมโดยรัฐจะสามารถลดความเหลื่อมล้ำ และสร้างความเท่าเทียมในเรื่องการเข้าถึงอาหารได้จริงหรือไม่ ในกรณีที่รัฐมีสิทธิอำนาจในการแทรกแซงสิทธิทางอาหารของประชาชน และมีการละเมิดสิทธิทางอาหารของกลุ่มคนบางกลุ่มภายในรัฐ จะทำอย่างไร นอกจากนี้ วิธีการที่จะนำไปสู่การได้มาและการปกป้องสิทธิทางอาหารที่ถูกเสนอในข้อตกลง โดยเฉพาะการใช้เทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์ในการผลิตมีความเหมาะสมต่อรูปแบบการผลิตของทุกประเทศหรือไม่ วิธีการที่จะนำไปสู่สิทธิทางอาหารที่ถูกเสนอในข้อตกลงระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เป็นความพยายามที่จะ

สนับสนุนแนวทางการพัฒนาตามแนวคิดเสรีนิยมใหม่ ที่มุ่งเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรม และการเปิดเสรีทางการค้าหรือไม่

ต่อมา ในช่วงทศวรรษ 1970-1980 ได้เกิดเหตุการณ์ความอดอยากที่กระจายไปในหลายพื้นที่ของโลก โดยเฉพาะในภูมิภาคแอฟริกา และตะวันออกกลาง โดยสาเหตุของความอดอยากมาจากหลายปัจจัย เช่น การเติบโตของประชากร ภัยธรรมชาติ การจัดการการสำรองอาหารที่ผิดพลาด และระบบการกระจายอาหารที่ล้มเหลวของรัฐบาล การเพิ่มขึ้นของเกษตรกรไร้ที่ดินทำกิน ราคาอาหารที่เพิ่มสูงขึ้น และการหยุดให้ความช่วยเหลือทางอาหารของสหรัฐอเมริกาให้แก่ประเทศสังคมนิยมในช่วงของสงครามเย็น จากปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นนี้ มีผลให้เวทีระหว่างประเทศเริ่มมีการตระหนักถึงความไม่เพียงพอทางอาหารอีกครั้ง และนักวิชาการด้านต่างๆ เริ่มถกเถียงกันว่าการจัดการกับปัญหาความอดอยากและความหิวโหยอาจจะไม่สามารถวิเคราะห์ได้จากประเด็นความเพียงพอของอาหารที่ถูกลดลงเท่านั้น แต่ต้องวิเคราะห์จากปัญหาการกระจายอาหาร และการค้าอาหารด้วย รวมถึงการให้สิทธิทางอาหารให้กับประชาชนทุกคนเพื่อการเข้าถึงอาหารอย่างเพียงพอ (Hall, 1998; Islam, n.d.) จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าว ในปี ค.ศ.1974 องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติจึงได้จัดการประชุมอาหารโลก (World Food Conference) ขึ้นที่กรุงโรม (Rome) และได้กำหนด “แนวคิดความมั่นคงทางอาหาร (food security)” ขึ้น โดยให้คำนิยามว่า “ความมั่นคงทางอาหาร หมายถึง ความเพียงพอตลอดเวลาของอุปทานอาหารพื้นฐานในโลกที่จะรักษาความมั่นคงของการขยายตัวของการบริโภคอาหาร และการชดเชยต่อความผันผวนของผลผลิตและราคา” (World Food Conference, 1974 as cited in United Nations, 1975; Food and Agriculture Organization, 2006)

นอกจากนี้ ผลของการประชุมดังกล่าว ยังได้มีประกาศปฏิญญาสากลว่าด้วยการขจัดความหิวโหย และภาวะทุโภชนาการ (Universal Declaration on the Eradication of Hunger and Malnutrition) ด้วย โดยในมาตราที่ 1 ของปฏิญญา ได้ระบุว่า “มนุษย์ทุกคน ไม่ว่าจะหญิงหรือชาย เด็กหรือผู้ใหญ่ คนชราหรือหนุ่มสาว ทุกคนมีสิทธิที่จะเป็นอิสระจากความหิวโหย และภาวะทุโภชนาการ เพื่อที่จะพัฒนาร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา” (Article 1, Universal Declaration on the Eradication of Hunger and Malnutrition, 1974) และมาตราที่ 2 ได้ระบุว่า “มันคือความรับผิดชอบพื้นฐานของรัฐบาลต่างๆ ที่จะต้องทำงานด้วยกันเพื่อเพิ่มผลผลิตทางอาหาร และการกระจายอาหารอย่างมีประสิทธิภาพและเท่าเทียมภายในประเทศ และระหว่างประเทศ” (Article 2, Universal Declaration on the Eradication of Hunger and Malnutrition, 1974)

การเกิดขึ้นของแนวคิดความมั่นคงทางอาหารข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่า การตระหนักถึงปัญหาความอดอยากและความหิวโหย ได้ถูกขยายมุมมองจากประเด็นความไม่เพียงพอของการผลิต

สิรินทิพย์ นรินทร์ศิลป์

อาหาร ไปสู่ประเด็นปัญหาเรื่องการกระจายทางอาหาร และประเด็นปัญหาเรื่องการค้าอาหาร อย่างไรก็ตาม วิธีการในเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหาร ที่องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติเสนอในรายงานของการประชุมอาหารโลกในปี ค.ศ. 1974 ก็ยังคงเป็นการสนับสนุนแนวทางการพัฒนาตามแนวคิดเสรีนิยมใหม่ ซึ่งเป็นวิธีการเดียวกันกับวิธีการเสริมสร้างสิทธิทางอาหารที่ถูกเสนอในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน คือ การสนับสนุนการพัฒนาอุตสาหกรรม การเกษตร และการสนับสนุนการเปิดเสรีทางการค้า

อย่างไรก็ตาม ในช่วงทศวรรษ 1980 - 1990 ประเทศต่างๆ ก็เผชิญปัญหาความไม่มั่นคงทางอาหารอีกครั้ง โดยกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว เช่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ แคนาดา และญี่ปุ่น เริ่มเผชิญกับภาวะเศรษฐกิจถดถอย ซึ่งส่งผลกระทบต่อวิกฤตหนี้สินในกลุ่มประเทศลาตินอเมริกาและปัญหาเศรษฐกิจในหลายประเทศ สถานการณ์ดังกล่าวทำให้หลายประเทศเผชิญกับปัญหาเงินเพื่อประชาชนในหลายประเทศเผชิญปัญหาการว่างงาน และรายได้ตกต่ำ รวมถึงมีความยากจนเพิ่มมากขึ้น ประเทศต่างๆ ตระหนักว่า ปัญหาการขาดแคลนรายได้ และความยากจน อาจจะเป็นปัจจัยที่จะนำไปสู่ปัญหาความไม่มั่นคงทางอาหารได้ ในปี ค.ศ. 1983 คณะกรรมการความมั่นคงทางอาหารโลก (Committee on World Food Security) ขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติจึงได้มีการปรับคำนิยามแนวคิดความมั่นคงทางอาหารรายงานทั่วไปว่าด้วยความมั่นคงทางอาหารโลก: การทบทวนแนวคิดและวิธีการ (Director General's Report on World Food Security: A Reappraisal of the Concepts and Approaches) ซึ่งให้นิยามความมั่นคงทางอาหารว่า หมายถึง “การทำให้แน่ใจว่า ทุกคนในทุกเวลา มีการเข้าถึงอาหารขั้นพื้นฐานตามความจำเป็น ทั้งทางกายภาพและทางเศรษฐกิจ” (Food and Agriculture Organization, 1983 as cited in Food and Agriculture Organization, 2006) การปรับเปลี่ยนคำนิยามความมั่นคงทางอาหารนี้ สะท้อนให้เห็นว่าปัญหาความไม่มั่นคงทางอาหาร นอกจากจะเป็นเรื่องความไม่เพียงพอทางอาหารที่มาจากการผลิตและการกระจายอาหารที่ไม่เพียงพอแล้ว ยังเกิดจากปัญหาการไม่สามารถเข้าถึงอาหาร (food inaccessibility) โดยเฉพาะประเด็นการเข้าถึงทางอาหารในทางเศรษฐกิจอีกด้วย และในช่วงทศวรรษ 1990 เมื่อการพัฒนาประเทศตามแนวคิดเสรีนิยมใหม่ได้ก่อให้เกิดปัญหาไม่ว่าจะเป็นเรื่องทรัพยากรเสื่อมโทรม ปัญหาสิ่งแวดล้อม และภัยธรรมชาติต่างๆ รวมถึงการตระหนักถึงประเด็นความปลอดภัยทางอาหารจากการใช้สารเคมีในการผลิตอาหาร ในปี ค.ศ. 1996 องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติจึงได้มีการจัดประชุมสุดยอดอาหารโลกที่กรุงโรม และได้มีการปรับคำนิยามของความมั่นคงทางอาหารอีกครั้ง โดยให้ความหมายว่า “ความมั่นคงทางอาหาร ดำรงอยู่เมื่อ คนทุกคน ในทุกเวลา ได้มีการเข้าถึงอาหารทั้งในเชิงกายภาพ และเชิงเศรษฐกิจ ที่เพียงพอ ปลอดภัย และมีคุณค่าทางโภชนาการ ตามความจำเป็นในการบริโภคและ

ความพึงพอใจ เพื่อการมีชีวิตที่ดีและปราศจากโรค” (World Food Summit, 1996 as cited in Food and Agriculture Organization, 2006)

คำนิยามความมั่นคงทางอาหารที่ปรับปรุงใหม่ข้างต้นนี้ นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงการตระหนักถึงความสำคัญของอาหารทั้งในมิติความเพียงพอทางอาหาร (food availability) และการเข้าถึงอาหาร (food accessibility) แล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงความสำคัญในมิติของการใช้ประโยชน์ทางอาหาร (food utilization) และเสถียรภาพทางอาหาร (food stability) อีกด้วย โดยคำนิยามความมั่นคงทางอาหารในปี ค.ศ. 1996 ถือว่าเป็นคำนิยามล่าสุดที่ถูกใช้ในปัจจุบัน

นอกจากการปรับคำนิยามความมั่นคงทางอาหารในข้างต้นแล้ว ในการประชุมสุดยอดอาหารโลกยังได้มีการประกาศแถลงการณ์กรุงโรมว่าด้วยความมั่นคงทางอาหารของโลก (Rome Declaration on World Food Security) ซึ่งได้ระบุว่า ประเทศต่างๆ ต้องมีการยืนยันในเรื่องของสิทธิทางอาหาร ซึ่งประชาชนทุกคนจะต้องสามารถเข้าถึงอาหารที่เพียงพอ ปลอดภัย และมีโภชนาการ ยิ่งไปกว่านั้น ในแถลงการณ์กรุงโรมว่าด้วยความมั่นคงทางอาหารของโลกยังมีคำสั่งเฉพาะแก่คณะกรรมการระดับสูงเพื่อสิทธิมนุษยชน (High Commissioner for Human Rights) กำหนดคำนิยามสิทธิทางอาหารให้ดีขึ้น และสามารถปฏิบัติใช้ได้จริง ส่งผลให้ในปี ค.ศ. 1999 คำนิยาม สิทธิทางอาหาร (the right to food) ถูกนิยามอย่างชัดเจนเป็นครั้งแรก ในความเห็นทั่วไปข้อที่ 12 ย่อหน้าที่ 6 ในข้อตกลงระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (ICESCR) ซึ่งนิยามว่า “สิทธิทางอาหารที่เพียงพอ ถูกตระหนักเมื่อมนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะเป็นผู้ชาย ผู้หญิง และเด็ก ไม่ว่าจะเป็ปัจเจกบุคคล หรือชุมชน สามารถที่จะเข้าถึงอาหารที่เพียงพอได้ตลอดเวลาทั้งทางกายภาพและทางเศรษฐกิจ หรือด้วยวิธีการจัดซื้ออาหาร” (General

Comment No. 12 of United Nations Committee on Economic, Social and Cultural Rights, 1999) แม้ว่าแนวคิดความมั่นคงทางอาหารจะไม่ได้ระบุถึงความสำคัญในเรื่องของสิทธิและการให้สิทธิไว้ในแนวคิด รวมถึงไม่ได้กำหนดผู้รับผิดชอบในการประกันความมั่นคงทางอาหารอย่างชัดเจน แต่ผู้เขียนยังคงเห็นว่า แนวคิดความมั่นคงทางอาหารและแนวคิดสิทธิทางอาหาร เป็นแนวคิดที่มีนัยยะสัมพันธ์กัน อันจะเห็นได้จาก การเกิดขึ้นของปฏิญญาสากลว่าด้วยการขจัดความหิวโหยและภาวะทุพโภชนาการ (Universal Declaration on the Eradication of Hunger and Malnutrition) ซึ่งเป็นผลมาจากการประชุมอาหารโลก (World Food Conference) และการสร้างคำนิยามความมั่นคงทางอาหารนั้น ได้สะท้อนให้เห็นว่า แนวคิดความมั่นคงทางอาหารก็มีความพยายามที่จะเสริมสร้างสิทธิทางอาหารด้วย อีกทั้ง วิธีการในการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหาร และสิทธิทางอาหารก็ยังคงเป็นวิธีการเดียวกัน คือ การสนับสนุนการใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในการผลิตอาหาร การสนับสนุนการทำอุตสาหกรรมเกษตร และการสนับสนุนการ

สิรินทิพย์ นรินทรศิลป์

เปิดเสรีทางการค้าและการค้าอาหารระหว่างประเทศ อันเป็นการสนับสนุนแนวทางการพัฒนาตามแนวคิดเสรีนิยมใหม่ นอกจากนี้ องค์กรปฏิบัติการของแนวคิด ก็ยังเป็นองค์กรประเภทเดียวกัน คือ องค์กรระหว่างประเทศ โดยองค์กรปฏิบัติการของแนวคิดสิทธิทางอาหาร คือ สำนักงานข้าหลวงใหญ่เพื่อสิทธิมนุษยชนแห่งองค์การสหประชาชาติ (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights-OHCHR) ขณะที่ องค์กรปฏิบัติการของแนวคิดความมั่นคงทางอาหาร คือ องค์กรอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (Food and Agriculture Organization of the United Nations-FAO) ดังนั้น การเกิดขึ้นของแนวคิดความมั่นคงทางอาหาร แสดงให้เห็นว่า เป็นแนวคิดที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อสนับสนุนปฏิบัติการใช้ของแนวคิดสิทธิทางอาหาร โดยแนวคิดความมั่นคงทางอาหารถูกสร้างขึ้นมาในรูปแบบของการสนับสนุนในเชิงนโยบาย (policy) เพื่อส่งเสริมให้เกิดการปฏิบัติของประเทศต่างๆ อันจะนำไปสู่การประกันสิทธิทางอาหารในเชิงกฎหมาย (legal) ในอนาคต

ตารางที่ 3 พัฒนาการของคำนิยามของแนวคิดทางด้านอาหารต่างๆ

แนวคิดสิทธิทางอาหาร (Right to food)	แนวคิดความมั่นคงทางอาหาร (Food security)	แนวคิดอธิปไตยทางอาหาร (Food sovereignty)
<ul style="list-style-type: none"> — Everyone has the right to a standard of living adequate for the health and well-being of himself and of his family, including food, clothing, housing and medical care and necessary social services, and the right to security in the event of unemployment, sickness, disability, widowhood, old age or other lack of livelihood in circumstances beyond his control. (<u>Article 25 of Universal Declaration on Human Right, 1948</u>) — (1) The States Parties to the present Covenant recognize the right of everyone to an adequate standard of living for himself and his family, including adequate food, clothing and housing, and to the continuous improvement of living conditions. The States Parties will take appropriate steps to ensure the realization of this right, recognizing to this effect the essential importance of international co-operation based on free consent. (2) The States Parties to the present Covenant, recognizing the fundamental right of everyone to be free from hunger, shall take, individually and through international co-operation, the measures, including specific programmes, which are needed: <ul style="list-style-type: none"> (a) To improve methods of production, conservation and distribution of food by making full use of technical and scientific knowledge, by disseminating knowledge of the principles of nutrition and by developing or reforming agrarian systems in such a way as to achieve the most efficient development and utilization of natural resources; (b) Taking into account the problems of both food-importing and food-exporting countries, to ensure an equitable distribution of world food supplies in relation to need. (<u>Article 11, Paragraph 2, of International Covenant on Economic, Social and Cultural Right, as cited in United Nations Human Rights, 1966</u>) — The right to adequate food is realized when every man, woman and child, alone or in community with others, have physical and economic access at all times to adequate food or means for its procurement. (<u>General Comment No. 12 of United Nations Committee on Economic, Social and Cultural Rights, 1999</u>) 	<ul style="list-style-type: none"> — Availability at all times of adequate world food supplies of basic foodstuffs to sustain a steady expansion of food consumption and to offset fluctuations in production and prices. (<u>World Food Conference, 1974</u>) — Ensuring that all people at all times have both physical and economic access to the basic food that they need. (<u>FAO, 1983</u>) — Food security exists when all people, at all times, have physical and economic access to sufficient, safe and nutritious food that meets their dietary needs and food preferences for an active and healthy life. (<u>World Food Summit, 1996</u>) 	<ul style="list-style-type: none"> — Food sovereignty is the right of peoples to healthy and culturally appropriate food produced through ecologically sound and sustainable methods, and their right to define their own food and agriculture system (<u>La Via Campesina, 1996</u>) — Food Sovereignty is the right of peoples, communities, and countries to define their own agricultural, labor, fishing, food and land policies, which are ecologically, socially, economically and culturally appropriate to their unique circumstances. (<u>International Planning Committee for Food Sovereignty, 2002</u>) — Food Sovereignty is the right of peoples to healthy and culturally appropriate food produced through ecologically sound and sustainable methods, and their right to define their own food and agriculture systems. (<u>Declaration of Nyeleni, 2007</u>)

ที่มา: ผู้เขียนเรียบเรียงจาก Article 25 of Universal Declaration on Human Right, 1948; Article 11, Paragraph 2, of International Covenant on Economic, Social and Cultural

Right, as cited in United Nations Human Rights, 1966; General Comment No. 12 of United Nations Committee on Economic, Social and Cultural Rights, 1999; World Food Conference, 1974; FAO, 1983; World Food Summit, 1996; La Via Campesina, 1996; International Planning Committee for Food Sovereignty, 2002; Declaration of Nyeleni, 2007

เมื่อเปรียบเทียบแนวคิดความมั่นคงทางอาหาร (food security) กับแนวคิดอธิปไตยทางอาหาร (food sovereignty) (ดูตารางที่ 4 ประกอบ) จะพบว่า แนวคิดอธิปไตยทางอาหารถูกสร้างขึ้นมาเพื่อท้าทายแนวคิดความมั่นคงทางอาหาร เนื่องจากคำนิยามของอธิปไตยทางอาหารที่เกิดขึ้นและถูกปรับเปลี่ยนในแต่ละช่วงเวลานั้น เกิดขึ้นพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงคำนิยามของความมั่นคงทางอาหาร และการประชุมสำคัญที่เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร นอกจากนี้ ในการประชุมสุดยอดอาหารโลก ปี ค.ศ. 1996 กลุ่มลาเวียแคมเปซินา ยังได้ประกาศด้วยว่า อธิปไตยทางอาหารถือว่าเป็นเงื่อนไขก่อนที่จะมีความมั่นคงทางอาหารอย่างแท้จริง (La Via Campesina, 1996) อย่างไรก็ตาม จากการประกาศข้างต้น แสดงให้เห็นว่า แนวคิดอธิปไตยทางอาหารก็ยังคงให้ความสำคัญต่อประเด็นความมั่นคงทางอาหาร ไม่ได้ต่อต้านหรือปฏิเสธแนวคิดดังกล่าว เพียงแต่แนวคิดทั้งสองมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ แนวคิดอธิปไตยทางอาหารให้ความสำคัญต่อเรื่องสิทธิทางอาหาร (the right to food) โดยเฉพาะของสิทธิในการผลิต (right to produce) และสิทธิของผู้ผลิต (right of producer) ขณะที่แนวคิดความมั่นคงทางอาหาร ไม่ได้มุ่งเน้นในเรื่องของสิทธิทางอาหาร แม้ว่าแนวคิดความมั่นคงทางอาหารอาจจะมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมสิทธิทางอาหาร ตามที่ได้อธิบายข้างต้นถึงความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดความมั่นคงทางอาหารกับแนวคิดสิทธิทางอาหาร แต่แนวคิดความมั่นคงทางอาหารก็มีลักษณะเช่นเดียวกับแนวคิดสิทธิทางอาหาร คือ วิธีการที่จะนำไปสู่ความมั่นคงทางอาหาร ไม่ได้ถูกค่านึงว่าจะละเมิดสิทธิทางอาหารของกลุ่มคนใดกลุ่มคนหนึ่งหรือไม่ แนวคิดความมั่นคงทางอาหารเป็นเพียงแนวคิดที่ให้ความสำคัญเฉพาะการผลิตและการสร้างความมั่นคงทางอาหารให้เกิดขึ้นตามมิติต่างๆ ของแนวคิดเท่านั้น คือ การเสริมสร้างความเพียงพอทางอาหาร การเสริมสร้างการเข้าถึงทางอาหาร การเสริมสร้างความปลอดภัยทางอาหาร และการเสริมสร้างเสถียรภาพทางอาหาร ดังนั้น ผลของการที่แนวคิดความมั่นคงทางอาหาร ไม่ได้เน้นเรื่องสิทธิทำให้แนวคิดอธิปไตยทางอาหารพยายามที่จะถกเถียงและท้าทายแนวคิดความมั่นคงทางอาหารในเรื่องสิทธิและวิธีการในการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหาร อย่างไรก็ตาม แนวคิดทั้งสองมีความเหมือนกันอยู่บ้าง กล่าวคือ แนวคิดทั้งสองเป็นแนวคิดที่พยายามจะปกป้องกลุ่มคน หรือคน

ในสังคม จากสถานการณ์ปัญหาตามที่มีนเกิดขึ้นจริงในแต่ละช่วงเวลา มากกว่าแนวคิดสิทธิทางอาหาร

เมื่อเปรียบเทียบทั้ง 3 แนวคิด (ดูตารางที่ 4 ประกอบ) จะเห็นได้ว่า แม้ว่าแนวคิดสิทธิทางอาหาร แนวคิดความมั่นคงทางอาหาร และแนวคิดอธิปไตยทางอาหาร จะมีเป้าหมายที่พยายามจะจัดปัญหาความอดอยากและความหิวโหยของมนุษย์ในโลกเหมือนกัน แต่ทั้ง 3 แนวคิดก็มีมุมมองที่ถูกให้ความสำคัญ และวิธีการที่จะนำไปสู่เป้าหมายดังกล่าวแตกต่างกัน กล่าวคือ แนวคิดสิทธิทางอาหาร และแนวคิดความมั่นคงทางอาหารให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างความเป็นอยู่ที่ดีของมนุษย์ที่เป็นปัจเจกบุคคล (individual) ทุกคน แต่แนวคิดอธิปไตยทางอาหารให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างความเป็นอยู่ที่ดีของมนุษย์เฉพาะกลุ่ม (group) ที่ถูกเข้าใจว่าเป็นกลุ่มที่เผชิญกับปัญหามากที่สุด ซึ่งอาจแสดงให้เห็นว่า ทั้ง 3 แนวคิด มีมุมมองเรื่องความยุติธรรมทางสังคมที่แตกต่างกัน คือ แนวคิดสิทธิทางอาหาร และแนวคิดความมั่นคงทางอาหาร อาจให้ความสำคัญความยุติธรรมอย่างเท่าเทียม (equality justice) โดยการให้สิทธิทางสังคมแก่ทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน ในขณะที่แนวคิดอธิปไตยทางอาหาร อาจให้ความสำคัญกับการกระจายความยุติธรรม (distributive justice) คือ การให้สิทธิพิเศษบางอย่างกับคนที่ด้อยโอกาสมากที่สุด เพื่อให้พวกเขาได้เข้าถึงโอกาสและนำไปสู่สังคมที่เท่าเทียมกันอย่างแท้จริง นอกจากนี้ แนวคิดสิทธิทางอาหาร และแนวคิดความมั่นคงทางอาหาร ยังมีพื้นฐานความคิดมาจากแนวคิดเดียวกัน คือ แนวคิดเสรีนิยมใหม่ (Neoliberalism) อันเห็นได้จากการสนับสนุนการเปิดเสรีทางการค้า ขณะที่แนวคิดอธิปไตยทางอาหาร มีพื้นฐานความคิดมาจากแนวคิดมาร์กซ์ (Marxism) ที่ต่อต้านแนวคิดเสรีนิยมใหม่ ดังจะเห็นได้จากวิธีการของแนวคิดอธิปไตยทางอาหารที่พยายามจำกัดขอบเขต และการควบคุมทางการค้า รวมถึงการจัดหารูปแบบการผลิตเฉพาะสำหรับผู้ผลิตรายย่อย นอกจากนี้ ในส่วนของปฏิบัติการของแต่ละแนวคิด อาจเห็นได้ว่า แนวคิดสิทธิทางอาหารมุ่งเน้นที่เครื่องมือทางกฎหมาย (legal) ขณะที่แนวคิดความมั่นคงทางอาหารมุ่งเน้นที่เครื่องมือเชิงนโยบาย (policy) และแนวคิดอธิปไตยทางอาหารจะมุ่งเน้นที่เครื่องมือทั้งสองประการ คือ ทั้งเครื่องมือเชิงนโยบายและกฎหมาย (policy and legal) เพื่อท้าทายกับแนวคิดทางอาหารที่มีอยู่ก่อนหน้านี้ และเพื่อจัดการกับปัญหาเกี่ยวกับอาหารที่แนวคิดที่มีอยู่ก่อนหน้านี้อาจจะมองข้ามหรือไม่สามารถจัดการได้ แต่การที่จะทำให้นักคิดอธิปไตยทางอาหารกลายเป็นกฎหมายระหว่างประเทศ ก็อาจจะทำได้ยาก เนื่องจากการจะทำข้อตกลงระหว่างประเทศขึ้นอยู่กับความยินยอมของรัฐ อย่างไรก็ตาม ปฏิบัติการของแนวคิดอธิปไตยทางอาหาร ส่วนใหญ่ยังคงเป็นปฏิบัติการที่ใช้เฉพาะกลุ่มองค์กรเคลื่อนไหวทางสังคมภายในรัฐเท่านั้น มีเพียงส่วนน้อยที่จะนำแนวคิดอธิปไตยทางอาหารไปใช้ในระดับรัฐ จากงานศึกษาของ Beuchelt และ Virchow ในปี ค.ศ. 2012 ได้ให้ข้อมูลว่า มีเพียงแค่ 7 ประเทศกำลังพัฒนาเท่านั้น ที่มีปรับใช้

และบูรณาการแนวคิดอธิปไตยทางอาหารไปสู่การออกเป็นกฎหมายภายในรัฐ ได้แก่ ประเทศเวเนซุเอลา ประเทศเซเนกัล ประเทศมาลี ประเทศภูฏาน ประเทศนิการากัว ประเทศเอกวาดอร์ และประเทศโบลีเวีย และปัจจุบัน ยังไม่มีประเทศอุตสาหกรรมประเทศใดเลยที่มีการบูรณาการแนวคิดอธิปไตยทางอาหารไปสู่นโยบายของรัฐ นอกจากนี้ แนวคิดอธิปไตยทางอาหารอาจถูกมองได้ว่าเป็นแนวคิดที่แตกต่างจากแนวคิดทางอาหารอื่นๆ ทั้งหมด เพราะว่ามันนอกจากจะมีเป้าหมายเพื่อขจัดปัญหาความอดอยากและความหิวโหยที่เกิดขึ้นแล้ว ยังเป็นแนวคิดที่มีเป้าหมายเพื่อขจัดปัญหาความยากจนทางรายได้ของกลุ่มคน โดยเฉพาะปัญหารายได้ที่ไม่เพียงพอและไม่แน่นอนของผู้ผลิตรายย่อย อันเป็นสาเหตุสำคัญของปัญหาความอดอยากและความหิวโหยของคนกลุ่มนี้ด้วย

บทสรุป

จากการศึกษาแนวคิดอธิปไตยทางอาหาร และการวิเคราะห์เปรียบเทียบแนวคิดอธิปไตยทางอาหาร กับแนวคิดสิทธิทางอาหารและแนวคิดความมั่นคงทางอาหารข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่า แม้ว่าแนวคิดทั้ง 3 จะมีเป้าหมายที่เหมือนกัน คือ พยายามจะขจัดปัญหาความอดอยากและความหิวโหยของมนุษย์ในโลก แต่แนวคิดทั้ง 3 มองปัญหาความอดอยากและความหิวโหยแตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นสาเหตุของปัญหา กลุ่มคนที่เผชิญกับปัญหา และวิธีการที่จะใช้ในการจัดการกับปัญหา และการนำไปสู่การมีชีวิตที่ดี รวมถึงตัวแสดงต่างๆ ที่เป็นหน่วยปฏิบัติการของแนวคิดก็แตกต่างกันด้วย โดยความแตกต่างกันนี้ ผู้เขียนเห็นว่า เนื่องจากปัญหาความอดอยากและความหิวโหยบนโลก รวมถึงปัญหาทางด้านเกษตรและอาหารของประเทศต่างๆ อาจเป็นผลมาจากหลากหลายสาเหตุที่มีความซับซ้อนและแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ แต่ละสังคม บางประเทศอาจจะมีความสามารถในการผลิตอาหารและพึ่งพาตนเองทางอาหารได้ แต่บางประเทศอาจจะไม่มีความสามารถดังกล่าวและต้องพึ่งพาอาหารจากภายนอก หรือบางประเทศอาจจะมีความสามารถในการพึ่งพาตนเองทางอาหาร แต่อาจไม่มีความสามารถในการเข้าถึงทางอาหาร หรือบางประเทศในภาพรวมอาจจะดูเหมือนว่ามีความมั่นคงทางอาหาร แต่ประชาชนบางกลุ่มก็อาจได้รับผลกระทบจากนโยบายความมั่นคงทางอาหารของรัฐ ฯลฯ ดังนั้น การที่จะเลือกใช้แนวคิดทางอาหารใด เป็นแนวคิดพื้นฐานในการกำหนดนโยบายการพัฒนาภาคเกษตรและอาหาร จึงอาจขึ้นอยู่กับมุมมองการให้ความสำคัญของภาครัฐ และการที่จะเลือกใช้แนวคิดทางอาหารใดในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาเกษตรและอาหาร ก็อาจขึ้นอยู่กับประเด็นการศึกษาและมุมมองของผู้ศึกษาวิจัยด้วย

ตารางที่ 4 เปรียบเทียบแนวคิดสิทธิทางอาหาร แนวคิดความมั่นคงทางอาหาร และแนวคิดอธิปไตยทางอาหาร

ประเด็น	แนวคิดสิทธิทางอาหาร	แนวคิดความมั่นคงทางอาหาร	แนวคิดอธิปไตยทางอาหาร
1. ปีของการเกิดขึ้นของแนวคิด	ค.ศ.1948	ค.ศ.1974	ค.ศ.1996
2. ข้อตกลง/ปฏิญญา/การประชุม/รายงาน ของการเกิดขึ้นของแนวคิด และการปรับค่านิยาม	<ul style="list-style-type: none"> — Universal Declaration of Human Rights, 1948 — International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, 1966 — General Comment No. 12 of United Nations Committee on Economic, Social and Cultural Rights, 1999 	<ul style="list-style-type: none"> — World Food Conference, 1974 — Director General's Report on World Food Security: A Reappraisal of the Concepts and Approaches, 1984 — World Food Summit, 1996 	<ul style="list-style-type: none"> — World Food Summit, 1996 — Forum for Food Sovereignty, 2002 — Declaration of Nyeleni, 2007
3. ตัวแสดง	Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR)	Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO)	La Via Campesina
4. แนวคิดการพัฒนา	Neoliberalism	Neoliberalism	Marxism, anti-neoliberalism
5. มุมมองในเรื่องของอาหาร	อาหาร คือ สิทธิ	อาหาร คือ สินค้า	อาหาร คือ สิทธิ
6. มุมมองเรื่องความยุติธรรมในสังคม	ความยุติธรรมอย่างเท่าเทียม	ความยุติธรรมอย่างเท่าเทียม	การกระจายความยุติธรรม
7. รูปแบบของการปฏิบัติใช้	กฎหมาย	นโยบาย	นโยบาย และความพยายามที่จะทำให้เป็นกฎหมาย
8. หน่วยงานที่นำแนวคิดไปปฏิบัติใช้	ส่วนใหญ่ รัฐสมาชิก	ส่วนใหญ่ คือ รัฐบาลประเทศต่างๆ	ส่วนใหญ่ คือ ภาคประชาสังคมในประเทศต่างๆ
9. มีวัตถุประสงค์เพื่อลดความหิวโหย	ใช่	ใช่	ใช่
10. มีวัตถุประสงค์เพื่อลดความยากจน	ไม่ใช่	ลดความยากจน โดยเสริมสร้างการเข้าถึงทางอาหาร	ลดความยากจน โดยเสริมสร้างการเข้าถึงทางอาหาร และเสริมสร้างการเข้าถึงรายได้
11. กลุ่มคนส่วนใหญ่ที่เผชิญกับปัญหาความหิวโหย	ไม่ได้รับ	ไม่ได้รับ	ผู้ผลิตรายย่อย
12. การตระหนักถึงสิทธิของผู้ผลิต	ตระหนักถึงสิทธิของปัจเจกบุคคล	ตระหนักถึงสิทธิของปัจเจกบุคคลทั่วไป	ตระหนักถึงสิทธิของผู้ผลิตมากกว่า
13. การตระหนักถึงสิทธิของผู้บริโภค	ทั่วไป ไม่ได้รับว่าเป็นสิทธิของผู้ผลิต หรือผู้บริโภค	บุคคลทั่วไป ไม่ได้รับว่าเป็นสิทธิของผู้ผลิต หรือผู้บริโภค	มากกว่า

สิรินทิพย์ นรินทร์ศิลป์

14. การตระหนักถึงความเพียงพอทางอาหาร	ตระหนักในทุกมิติ แต่ให้ความสำคัญกับ มิติความเพียงพอทางอาหาร และการเข้าถึงทางอาหารมากกว่า	ตระหนักในทุกมิติ แต่ให้ความสำคัญกับ มิติความเพียงพอทางอาหาร และการเข้าถึงทางอาหารมากกว่า	ตระหนักในทุกมิติ แต่ให้ความสำคัญกับ การพึ่งพาตนเองทางอาหารมากกว่า
15. การตระหนักถึงการเข้าถึงทางอาหาร			
16. การตระหนักถึงการเข้าถึงความปลอดภัยทางอาหาร			
17. การตระหนักถึงเสถียรภาพทางอาหาร			
18. การเสริมสร้างการเข้าถึงทรัพยากรการผลิตอาหาร	ไม่มี	ไม่มี	มี
19. แนวทางการปฏิบัติ	<ul style="list-style-type: none"> — สนับสนุนการใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในการผลิตทางอาหาร — สนับสนุนอุตสาหกรรมเกษตร — สนับสนุนการเปิดเสรีทางการค้า และการค้าระหว่างประเทศ 	<ul style="list-style-type: none"> — สนับสนุนการใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในการผลิตทางอาหาร — สนับสนุนอุตสาหกรรมเกษตร — สนับสนุนการเปิดเสรีทางการค้า และการค้าระหว่างประเทศ 	<ul style="list-style-type: none"> — สนับสนุนวิธีการผลิตตามธรรมชาติที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ — สนับสนุนวิธีการผลิตที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของท้องถิ่น — สนับสนุนการค้าภายในประเทศ และการค้าของท้องถิ่น

ที่มา: ผู้เขียน สรุปข้อมูลจากงานของ Agarwal, 2014; Beuchelt and Virchow, 2012; Claeys, 2015; Patel, 2009; Pimbert, 2009 และ Windfuhr and Jonsen, 2005

Reference

- Agarwal, B. (2014). Food sovereignty, food security and democratic choice: critical contradictions, difficult conciliations. *The Journal of Peasant Studies*, 41(6), 1247-1268.
- Binimelis, R. et al. (2014). Adapting established instruments to build useful food sovereignty indicators. *Development Studies Research*, 1(1), 324–339.
- Beuchelt, T. D., & Detlef, V. (2012). Food sovereignty or the human right to adequate food: which concept serves better as international development policy for global hunger and poverty reduction?. *Agriculture and Human Values*, 29(2), 259–273.

- Claeys, P. (2015). *Human Rights and the Food Sovereignty Movement: Reclaiming Control*. New York: Routledge.
- Edelman, M. et al. (2014). Introduction: critical perspectives on food sovereignty. *The Journal of Peasant Studies*, 41(6), 911-931.
- Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2006). *FAO's policy brief on food security*. Retrieved October 20, 2015, from <http://www.fao.org/forestry/131280e6f36f27e0091055bec28ebe830f46b3.pdf>
- Food and Agriculture Organization of the United Nations. (n.d.). *World hunger on the rise*. Retrieved October 20, 2015, from <http://www.fao.org/state-of-food-security-nutrition/en/>
- Hall, D. O. (1998). *Food Security: What have Sciences to offer?*. Retrieved June 26, 2016, from <http://www.icsu.org/publications/reports-and-reviews/food-security/food-security.pdf>
- International Planning Committee for Food Sovereignty. (n.d.). *About us*. Retrieved March 5, 2017, from <http://www.foodsovereignty.org/about-us/>
- Islam, N. (n.d.). *What was it about the 1974 famine?*. Retrieved June 26, 2016, from <http://www.scholarsbangladesh.com/nurulislam1.php>
- La Via Campesina. (1996). *Food Sovereignty: A Future without Hunger*. Retrieved March 5, 2017, from <http://www.acordinyernational.org/silo/files/decfoodsov1996.pdf>
- Patel, R. (2009). What does food sovereignty look like?. *The Journal of Peasant Studies*, 36(3), 663-706.
- Pimbert, M. (2009). *Toward Food sovereignty*. Issue 141 of Gatekeeper series. London: International Institute for Environment and Development.
- Schanbacher, W. D. (2010). *The Politics of Food: The Global Conflict between Food Security and Food Sovereignty*. California: Praeger.
- The International Nyéléni Newsletter. (2002). *Food Sovereignty: A Right For All*. Retrieved March 5, 2017, from <https://nyeleni.org/spip.php?article125>

- The International Nyéléni Newsletter. (2007a). *Declaration of the Forum for Food Sovereignty*. Retrieved March 5, 2017, from <http://nyeleni.org/spip.php?article290>
- The International Nyéléni Newsletter. (2007b). *Nyeleni 2007 - Forum for Food Sovereignty Synthesis Report*. Retrieved March 5, 2017, from <http://nyeleni.org/spip.php?article334>
- United Nations. (1975). *Report of World Food Conference, 1974*. Retrieved December 2, 2017, from http://emaehrungsdenkwerkatt.de/fileadmin/user_upload/EDWText/Abbildungen/Vorlesung_OLT/Surveillance_Nutrition_Resolution_1974_ICN_Infos.pdf
- United Nations. (2015). *Universal Declaration of Human Rights (UDHR)*. Retrieved December 2, 2017, from http://www.un.org/en/udhrbook/pdf/udhr_booklet_en_web.pdf
- United Nations High commissioner for Human Rights. (1999). *General Comment No. 12 of United Nations Committee on Economic, Social and Cultural Rights, 1999*. Retrieved October 15, 2015, from <http://www.un.org/sea/documents/ecosoc/docs/1999/e1999-22.html>
- United Nations Human Rights. (1966). *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*. Retrieved December 2, 2017, from <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CESCR.aspx>
- United Nations Human Rights. (1974). *Universal Declaration on the Eradication of Hunger and Malnutrition*. Retrieved December 2, 2017, from <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/EradicationOfHungerAndMalnutrition.aspx>
- Windfuhr, M., & Jennie, J. (2005). *Food Sovereignty: Towards democracy in localized food systems*. Warwickshire: ITDG Publishing.